

STORTINGET

Innst. 93 S

(2021–2022)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 35 (2020–2021)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2020, eksportkontroll og internasjonalt ikke-sprednings-samarbeid

---

Til Stortinget

Sammendrag

Meldingen som regjeringen legger fram, redegjør for omfanget av eksporten av våpen, ammunisjon og annet militært materiell, relatert teknologi og tjenester for militære formål (heretter forsvarsmateriell) i 2020. Det gis også informasjon om eksporten av flerbbruksvarer for militær bruk i utlandet.

Slike meldinger er blitt fremlagt årlig siden 1996. De har bidratt til å forsterke åpenheten rundt eksportkontrollen i Norge ved å redegjøre for regjeringens politikk på eksportkontrollområdet, praktiseringen av eksportkontrollregelverket og Utenriksdepartementets retningslinjer for behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell, samt kunnskap om selve eksporten.

Forsvarsindustrien og eksportkontrollen er en integrert del av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Det er en målsetting å fortsatt sikre en levedyktig norsk forsvarsindustri som kan bidra til leveringssikkerhet for både Norges og allierte lands forsvar. Forsvarsindustrien er avhengig av å kunne eksportere og delta i internasjonalt utviklings- og produksjonssamarbeid. Regjeringen vil fortsatt legge til rette for at industrien har mest mulig tydelige og forutsigbare vilkår for sin eksportaktivitet. Samtidig må dette skje innenfor rammen av en restriktiv eksportkontroll.

Utenriksdepartementet er ansvarlig myndighet for eksportkontrollen i Norge. Dette omfatter politikkutvikling, regelverksutvikling og deltakelse i det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet, behandling av lisens-søknader, oppfølging av lisensvilkår samt informasjonsvirksomhet overfor næringsliv, teknologimiljøer og forsknings- og utdanningsinstitusjoner.

Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med strategisk eksportkontroll ble lagt frem i februar 2021. Utenriksdepartementet har allerede igangsatt flere tiltak for å følge opp undersøkelsen, blant annet gjennomgang av eldre landklareringer, styrket dokumentasjon av utførte vurderinger i saksbehandlingen, samt anskaffelse av nytt saksbehandlingssystem. Det legges også vekt på å styrke informasjonsutvekslingen mellom aktørene i det nasjonale samarbeidet.

Åpenhet om eksport av forsvarsmateriell

Ved at de årlige meldingene behandles i Stortinget, gis det offentlig og parlamentarisk innsyn i praktiseringen av Utenriksdepartementets retningslinjer. Regjeringen vil videreføre praksisen med å konsultere Stortingets organer om særskilte saker. I likhet med i 2020 vil Norges rapportering til FNs våpenhandelsavtale (ATT) og et engelsk sammendrag av stortingsmeldingen også offentliggjøres i 2021.

Samtidig som regjeringen ønsker å gi størst mulig åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell fra Norge, må innsyn skje innenfor de begrensninger som følger av den strenge taushetsplikten i eksportkontrollloven § 2. Det redegjøres nærmere for dette i kapittel 9.

Om eksporten i 2020

I 2020 ble det eksportert forsvarsmateriell og flerbruksvarer til militær sluttbruk til en verdi av nær 6,7 mrd. kroner, mot 4,9 mrd. kroner i 2019. I forhold til 2019 økte verdien av denne eksporten med 35 pst. Eksporten i 2020 av A-materiell beløp seg til om lag 5 mrd., og B-materiell utgjorde om lag 1,2 mrd., en økning på hhv. 49 pst. og 1 pst. i forhold til i 2019. Totalt utgjorde eksporten av A- og B-materiell ca. 6,2 mrd. i 2020. Verdien av eksporten av flerbruksvarer til militær sluttbruk beløp seg til ca. 460 mill. kroner, en økning på 21 pst. i forhold til 2019. I tillegg ble det eksportert tjenester, formidlet og overført produksjonsrettigheter for forsvarsmateriell til en verdi av om lag 1,1 mrd. kroner i 2020, en økning på 53 pst. i forhold til 2019.

Medlemslandene i NATO, Sverige, Finland samt andre europeiske land mottok ca. 86 pst. av eksporten av A-materiell, og 88 pst. av B-materiell fra Norge i 2020. I 2019 utgjorde eksporten av A-materiell til disse landene 93 pst. av den totale eksporten, mens eksporten av B-materiell til disse landene utgjorde ca. 88 pst.

Det er redegjort nærmere for eksporten, lisensavslagene og om bedriftene som står bak eksporten, i kapittel 10.

Regelverk og retningslinjer for kontrollen med eksport av strategiske varer

Kontrollen med eksport av strategiske varer er hjemlet i lov 18. desember 1987 om kontroll med strategiske varer, tjenester og teknologi mv. (eksportkontrollloven). Utenriksdepartementets forskrift av 19. juni 2013 om eksport av forsvarsmateriell, flerbruksvarer, teknologi og tjenester (eksportkontrollforskriften) utgjør det operative regelverket for departementets lisensierings- og kontrolloppgaver. Utenriksdepartementet arbeider med å tydeliggjøre kontrollen med kunnskapsoverføring i forskriften.

Begrepet «strategiske varer» er en fellesbetegnelse for forsvarsmateriell og flerbruksvarer og er i eksportkontrollloven definert som «varer og teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militær bruk eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, samt varer som kan benyttes til å utøve terrorhandlinger».

Utenriksdepartementets retningslinjer for behandlingen av lisenssøknader om eksport av forsvarsmateriell baserer seg på regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato, hvor det bl.a. forutsettes at det skal gjøres grundige vurderinger av de utenriks- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område, og at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer,

eller til land hvor det er borgerkrig. I 1997 samlet Stortinget seg enstemmig om at demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter i mottakerlandet også skal tas hensyn til.

Vurderinger av hvilke land som kan motta forsvarsmateriell fra Norge, finner sted langs to spor. Mens en landklarering i hovedsak baserer seg på vurderinger i henhold til Stortingets vedtak av 1959 og 1997-presisering, vil de konkrete lisenssøknadene behandles grundig og individuelt på basis av kriteriene i Utenriksdepartementets retningslinjer. Vurderinger etter kriteriene i den konsoliderte listen, det vil si EUs åtte kriterier for våpeneksport og artikkel 6 og 7 fra FN's våpenhandelsavtale ATT, tar utgangspunkt i en spesifikk vare til et konkret mottakerland. Kun da kan det vurderes om det spesifikke utstyret er relevant f.eks. for bruk til interne undertrykkingsformål i bestemmelsesstaten. Dersom en eksport anses å være uforenlig med retningslinjene, vil søknaden avslås selv om det dreier seg om et klart land. Det redegjøres nærmere for systemet for landklareringer i kapittel 2.

Stortingets vedtak fra 1959 og presisering i 1997 forutsetter at det gjøres en sammensatt og bred vurdering av søknader om lisens for eksport av forsvarsmateriell. Dette følger særlig av 1959-vedtakets formulering om at «det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger». Selv om kun demokratiske rettigheter og grunnleggende menneskerettigheter nevnes konkret i 1997-erklæringen, har man i praksis også vektlagt humanitærrettslige forhold. I 2014 ble det gjennomført en grundig gjennomgang og revisjon av retningslinjene, som førte til at det blant annet ble innarbeidet en konsolidert liste av vurderingskriterier, og som utdyper vurderingene som forutsettes i vedtaket fra 1959 og presiseringen i 1997. Retningslinjene ble senest oppdatert i mai 2019 ved å ta inn en konkret referanse til humanitærretten i den konsoliderte kriterielisten. Dette tydeliggjør hensynet til den internasjonale humanitærretten som følger av ATTs artikkel 7.

Meldingen opplyser at Tyrkias militære operasjoner i det nordlige Syria høsten 2019 førte til at Utenriksdepartementet besluttet å stanse behandlingen av nye lisenssøknader til Tyrkia. Situasjonen utløste en grundig vurdering innenfor rammen av retningslinjene og aktualiserte Stortingets enstemmige vedtak av november 1967. Dette vedtaket ble fattet etter en debatt i Stortinget om våpeneksport og forholdet til allierte land. 1967-vedtaket representerer en avgrensning av 1959-vedtakets virkeområde, og slår fast at 1959-vedtaket ikke sikter på å regulere forhold som står i forbindelse med norske sikkerhets- og forsvarsinteresser, og bare gjelder for kommersiell våpeneksport. Videre fremgår det at leveranser til NATO-allierte land, som skjer etter planer trukket opp i NATO og som Norge har vært med på å vedta, ikke omfattes av 1959-vedtaket. I lys av Stortin-

gets vedtak i 1967 vil utførelse som finner sted i forbindelse med planer trukket opp i NATOs forsvarsorganisasjon og som er godtatt av Norge, kunne godkjennes etter en vurdering. Det redegjøres for regelverket og retningslinjene i kapittel 2.

Eksport av flerbruksvarer

Flerbruksvarer er varer som opprinnelig er utviklet for sivil bruk, men som også kan ha viktige militære bruksområder. I hovedsak gjelder dette varer eller teknologi som kan brukes i forbindelse med utvikling, fremstilling, produksjon eller bruk av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler for slike våpen. Slike varer er omfattet av eksportkontrollforskriftens liste II og krever lisens før utførelse fra Norge.

Teknologi- og kunnskapsoverføring

Spredningsfaren forbundet med immateriell teknologioverføring i form av kunnskapsoverføring har stadig stått høyere på dagsorden i eksportkontrollregimene. Det er en økende tendens at spredning av uønskede militære aktiviteter skjer ved at visse land systematisk søker å bygge egen teknologisk kunnskap.

Utenriksdepartementet arbeider med å revidere forskriften om eksportkontroll med tanke på å avklare hvordan kontrollen med kunnskapsoverføring kan styrkes og defineres tydeligere i regelverket. Det er gjennomført et eget høringsmøte om saken, og endringer i regelverket vil bli gjenstand for en alminnelig høring. I tillegg legges det vekt på å føre en god dialog med relevante læresteder og teknologimiljøer med sikte på å gi god forståelse om at kunnskapsoverføring innenfor sensitive teknologiområder kan føre til spredning av masseødeleggelsesvåpen eller leveringsmidler for slike våpen. Det er redegjort nærmere for dette i kapittel 4.

Omgåelse av eksportkontrollregelverket gjennom oppkjøp

Eksportkontrollregelverket regulerer eksport av selskapers varer, tjenester og teknologi, men har ingen bestemmelser som direkte kan forhindre overføring av eierskap til selskapene. Oppkjøpet av Bergen Engines ble stanset i medhold av sikkerhetsloven § 2-5. Regjeringen vurderer nå om sikkerhetsloven kan tydeliggjøres når det gjelder virksomheter som kjøpes for å omgå eksportkontrollregelverket. Det er også aktuelt å se på andre tiltak for å styrke vår evne til å avdekke slike omgåelser. Dette arbeidet omtales i kapittel 5.

Sanksjonsregimer og restriktive tiltak

Utenriksdepartementet er gitt fullmakt til å gjennomføre sanksjoner og restriktive tiltak i Norge. Sanksjoner som er vedtatt av FNs sikkerhetsråd, samt EUs til-

taksregimer eller andre internasjonale ikke-militære tiltak som Norge har sluttet opp om, gjennomføres som hovedregel ved egne forskrifter.

Sanksjons- og tiltaksregimene, spesielt de som angår Russland, Iran og Nord-Korea, er nærmere omtalt i kapittel 3.

Ikke-spredning og det multilaterale eksportkontroll samarbeidet

Nasjonal gjennomføring av eksportkontroll bidrar til å sikre etterlevelse av folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet. Sentralt står Ikkespredningsavtalen for kjernevåpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og Konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BTWC). Norge er medlem i eksekutivrådet i Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPWC) i 2020–2022 og sitter i IAEAs styre fra 2019 og frem til september 2021.

De fire multilaterale eksportkontrollregimene er Australia-gruppen, som retter seg mot å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen; missilkontrollregimet (MTCR) som omfatter leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen; Nuclear Suppliers Group (NSG) som gjelder kjernefysiske våpen, samt Wassenaar-samarbeidet, som omfatter konvensjonelle våpen, militære varer og sensitiv høyteknologi. Disse støtter opp under de multilaterale ikkespredningsavtalene og konvensjonene. Det har også utviklet seg et stadig større samarbeid om kontroll med våpeneksport, men alle avgjørelser om å tillate slik eksport er tillagt nasjonal beslutning. Det multilaterale arbeidet er grundig omtalt i kapittel 6.

Haag-kodeksen mot spredning av ballistiske missiler (HCoC)

Haag-kodeksen mot spredning av ballistiske missiler (HCoC) ble vedtatt i 2002. Det er et politisk bindende samarbeid som skal bidra til åpenhet om ballistiske missilprogrammer og hindre spredning av slike systemer som kan levere masseødeleggelsesvåpen. Norge hadde formannskapet for HCoC i perioden juni 2019–juni 2020.

Initiativet for spredningssikkerhet (PSI)

PSI (Proliferation Security Initiative) ble etablert i 2003 som en respons på faren for at stater og ikke-statlige aktører kan anskaffe og bruke masseødeleggelsesvåpen (MØV). Utenriksdepartementet arbeider sammen med flere departementer om å etablere en nasjonal beredskapsplan for å håndtere situasjoner for å avskjære transport av varer knyttet til masseødeleggelsesvåpen eller leveringsmidler i Norge.

FNs våpenhandelsavtale (ATT)

Avtalen om våpenhandel (Arms Trade Treaty) (ATT) ble vedtatt av FNs generalforsamling 2. april 2013 og trådte i kraft 24. desember 2014. Avtalen er den første folkerettslig bindende avtalen som regulerer internasjonal våpenhandel. Det er redegjort nærmere for avtalen i kapittel 6.

Samarbeidet med EU

Norge har et nært samarbeid med EU om eksportkontroll og ikke-spredning. Det er regjeringens mål å fortsatt følge EU-standarder på eksportkontrollområdet og løpende vurdere tilslutning til EUs restriktive tiltak for å unngå å bli et omgåelsesland for spredningsaktiviteter.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Åsmund Aukrust, Nils-Ole Foshaug, Eva Kristin Hansen og Rigmor Aasrud, fra Høyre, Hårek Elvenes, Ingjerd Schou, Erna Solberg og lederen Ine Eriksen Søreide, fra Senterpartiet, Marit Arnstad og Bengt Fasteraune, fra Fremskrittspartiet, Sylvi Listhaug og Christian Tybring-Gjedde, fra Sosialistisk Venstreparti, Ingrid Fiskaa, fra Rødt, Bjørnar Moxnes, fra Venstre, Guri Melby, og fra Kristelig Folkeparti, Dag-Inge Ulstein, merker seg at regjeringen ønsker at meldingen skal bidra til bedre kunnskap om eksportkontrollen som en integrert del av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk, praktiseringen av eksportkontrollregelverket og Utenriksdepartementets retningslinjer for behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell, samt kunnskap om selve eksporten.

Komiteen slutter seg til regjeringens målsetting om å fortsatt sikre en levedyktig norsk forsvarsindustri som kan bidra til leveringssikkerhet for både Norges og allierte lands forsvar.

Komiteen oppfatter at forsvarsindustrien er avhengig av å kunne eksportere og delta i internasjonalt utviklings- og produksjonssamarbeid. Komiteen merker seg at regjeringen derfor fortsatt vil legge til rette for at industrien skal ha mest mulig tydelige og forutsigbare vilkår for sin eksportaktivitet. Dette må skje innenfor rammen av en restriktiv eksportkontroll.

Komiteen noterer seg at departementet legger stor vekt på å ha et godt samarbeid med industrien, og å drive et aktivt informasjonsarbeid om eksportkontrollen overfor alle sektorer som berøres av regelverket.

Komiteen merker seg at det nasjonale kontrollapparatet består av et tett samarbeid mellom departementet og flere aktører. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Tolletaten har lovpålagte oppgaver innenfor varekontroll, håndhevelse av eksportkontrollen, og forebygging og etterforskning av brudd på eksportkontrollregelverket. Etterretningstjenesten har i henhold til den nye etterretningstjenesteloven også lovpålagte oppgaver knyttet til eksportkontroll og ikke-spredning. Også Direktoratet for strålevern og atomsikkerhet (DSA) og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) kan trekkes på i konkrete eksportkontrollsaker.

Komiteen oppfatter at kontrollen med eksport av flerbruksvarer i all hovedsak baserer seg på samarbeidet innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.

Komiteen er enig i at kontroll med eksport av strategiske varer er en operativ del av norsk sikkerhetspolitikk. Derfor er det også av sikkerhetspolitisk betydning at regelverket både forstås og etterlevs.

Komiteen tar til etterretning at eksportkontrollregelverket regulerer eksport av selskapers varer, tjenester og teknologi, men har ingen bestemmelser som direkte kan forhindre overføring av eierskap til selskapene. Komiteen ser positivt på at regjeringen nå vurderer om sikkerhetsloven kan tydeliggjøres når det gjelder virksomheter som kjøpes for å omgå eksportkontrollregelverket. Det er også aktuelt å se på andre tiltak for å styrke vår evne til å avdekke slike omgørelser.

Komiteen merker seg at nasjonal gjennomføring av eksportkontroll bidrar til å sikre etterlevelse av folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet.

Komiteen oppfatter at det norske eksportkontrollregelverket gir hjemmel bl.a. til å kontrollere overføring av kunnskap tilknyttet varer og teknologi som kan benyttes i alle typer masseødeleggelsesvåpen, leveringsmidler for MØV og konvensjonelle våpen.

Komiteen tar til etterretning at Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med strategisk eksportkontroll i 2016–2018 ble lagt frem i februar 2021. Komiteen merker seg at Utenriksdepartementet allerede har igangsatt flere tiltak for å følge opp undersøkelsen, blant annet gjennomgang av eldre landklareringer, styrket dokumentasjon av utførte vurderinger i saksbehandlingen, samt anskaffelse av nytt saksbehandlingssystem. Komiteen oppfatter at det legges vekt på å styrke informasjonsutvekslingen mellom aktørene i det nasjonale samarbeidet.

Komiteen merker seg at i 2020 ble det eksportert forsvarsmateriell og flerbruksvarer for militær sluttbruk til en verdi av nær 6,7 mrd. kroner, mot 4,9 mrd. kroner i 2019. I forhold til 2019 økte verdien av denne eksporten med 35 pst. Eksporten i 2020 av A-materiell beløp seg til om lag 5 mrd. kroner, og B-materiell utgjorde om lag 1,2 mrd. kroner, en økning på hhv. 49 pst. og 1 pst. i forhold til i 2019.

Komiteen registrerer at økningen i eksporten av A-materiell fra 2019 til 2020 i stor grad skyldes eksport av luftvernssystemer og deler til slike systemer til Indonesia og Litauen.

Komiteen noterer seg at medlemslandene i NATO, Sverige, Finland samt andre europeiske land mottok ca. 86 pst. av eksporten av A-materiell, og 88 pst. av B-materiell fra Norge i 2020. Totalt ble det mottatt over 3 400 eksportkontrollrelaterte forvaltningssaker i 2020.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, støtter at Norge skal ha en egen forsvarsindustri – av beredskapshensyn for vårt eget forsvar, for viktige arbeidsplasser i store deler av landet, for eksportinntekter i en tid der vi dessverre opplever alvorlig nedgang for norsk eksport, og for å kunne utnytte forsvarsindustriens teknologiutvikling i andre bransjer. Det er også av strategisk betydning å beholde statlig eierskap i de store forsvarsbedriftene i Norge. Samtidig skal Norge ha et strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell. Våpen skal ikke selges til land hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er påvist alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Flertallet vil understreke at en solid norsk forsvarsindustri er svært viktig for norsk forsvarsevne og beredskap. Det er 30 år siden Norge fikk en forsvarsindustriell strategi (Forsvarskommisjonen av 1990 (FK90) (Willoch-kommisjonen)). Flertallet vil understreke at dette har vært svært positivt for norsk industri. Det har også vært stor grad av tverrpolitisk enighet om hovedlinjene for utvikling av forsvarsindustrien og om eksportkontrollpolitikken, noe som har vært, og fortsatt er, helt avgjørende for at forsvarsindustrien skal lykkes. Flertallet støtter derfor opp om hovedlinjene i den forsvarsindustrielle strategien.

Flertallet merker seg at industrien er tilfreds med strenge retningslinjer og verdsetter et strengt, men stabilt rammeverk. Det som er avgjørende, er at rammevilkårene er forutsigbare og langsiktige grunnet lang ledetid. Flertallet vil understreke at et strengt regelverk også er viktig for å opprettholde legitimiteten til bransjen.

Flertallet viser til at produksjon og eksport av forsvarsmateriell står for stor verdiskaping i Norge og medvirker til forskning og utvikling av teknologi som også kan brukes sivilt. Flertallet viser til at selv om mange av bedriftene er lokalisert i de samme områdene, finnes det underleverandører i nærmest alle fylker. For disse bedriftene er produksjon av forsvarsmateriell ofte avgjørende for næringsutvikling og arbeidsplasser lokalt.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet er svært bekymret over

den vedvarende krisen i Jemen. De siste årene har Jemen vært verdens mest alvorlige humanitære krise. Det er en stadig forverret sikkerhetssituasjon i landet, og antall internt fordrevne er økende. Siden 2015 har Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater vært militært involvert i borgerkrigen i Jemen. 22. januar 2016 forelå den første alvorlige rapporten fra ekspertpanelet opprettet av FNs sikkerhetsråd om situasjonen i Jemen etter at Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater involverte seg militært. Likevel tillot Solberg-regjeringen omfattende eksport av våpen og ammunisjon til De forente arabiske emirater både i 2016 og 2017.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til at Utenriksdepartementet har håndhevet strengt ettersyn og kontroll med eksport til land som har vært involvert i borgerkrigen i Jemen så lenge denne har pågått. Disse medlemmer viser til at regjeringen Solberg 19. desember 2017 suspenderte gyldige lisenser for A-materiell (våpen og ammunisjon) til De forente arabiske emirater og besluttet at det ikke skulle innvilges nye eksportlisenser. Denne suspensjonen gjelder fortsatt. Det ble også innført en ytterligere skjerpet praksis i behandlingen av søknader om eksport av B-materiell (annet militært materiell enn våpen og ammunisjon). Terskelen for å gi avslag på lisenssøknader for B-materiell ble satt meget lavt. Disse medlemmer viser videre til at Norge, i motsetning til svært mange andre land, aldri har tillatt eksport av våpen og ammunisjon til Saudi-Arabia. I 2018 besluttet Utenriksdepartementet at det heller ikke skulle innvilges nye lisenser for B-materiell eller flerbruksmateriell til militær bruk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener Norge må engasjere seg sterkere for å bidra til en fredelig løsning av konflikten i Jemen og sikre tilgang på humanitær nødhjelp for sivilbefolkningen. Etter disse medlemmers vurdering tilsier den vedvarende alvorlige situasjonen i Jemen at terskelen bør være svært lav for å avslå lisenssøknader til land som deltar i militære operasjoner i Jemen.

Disse medlemmer viser til Riksrevisjonens nylige undersøkelse av myndighetenes arbeid med eksportkontroll av strategiske varer (Innst. 396 S (2020–2021), jf. Dokument 3:4 (2020–2021)), der Riksrevisjonen vurderte om arbeidet har vært i tråd med Stortingets vedtak og forutsetninger. Disse medlemmer merker seg at det er særlig tre forhold Riksrevisjonen i sin rapport konkluderer med at er alvorlige. Det første er at Politiets sikkerhetstjeneste, PST, prioriterer det forebyggende arbeidet lavt. Det øker risikoen for at lisenspliktig forsvarsmateriell og varer og teknologi som kan

styrke mottakerlandenes militære kapasitet, blir eksportert uten lisens.

Det andre alvorlige konklusjonspunktet fra Riksrevisjonen er at Utenriksdepartementets beslutningsgrunnlag før godkjenning av eksport til De forente arabiske emirater ikke var godt nok til å vurdere risikoen for at materiellet kunne komme på avveie.

Det tredje punktet som Riksrevisjonen konkluderer med at er alvorlig, er at Tolletaten kontrollerer få utførelser. Dette fører til økt risiko for uønsket spredning av varer og teknologi, som kan ha negative sikkerhetsmessige konsekvenser for Norge og våre allierte.

I lys av Riksrevisjonens funn og for å opprettholde den brede oppslutningen om det norske eksportkontrollregelverket helt siden Stortingets prinsippvedtak i 1959, er det etter disse medlemmers oppfatning i årene framover grunn til å utvise særlig årvåkenhet i arbeidet med eksportkontroll.

Komiteens flertall, medlemmer fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, mener at den teknologiske utviklingen stiller oss overfor nye og sammensatte trusler. Stadig mer omfattende digitalisering, selvstyrte våpen, droner, kunstig intelligens, posisjoneringsteknologi, nye materialer og biologiske og medisinske gjennombrudd vil i stor grad forandre kriger og konflikters gang og kan utfordre grunnleggende prinsipper i krigens folkerett. Også dette krever at norske myndigheter utviser årvåkenhet i arbeidet med eksportkontroll. Etter flertallets oppfatning trenger vi internasjonalt samarbeid og regelverk for å styre denne utviklingen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser sågar til Hurdalsplattformen, som slår fast at regjeringen vil bringe det internasjonale våpenkontroll- og nedrustningsarbeidet videre, etterse at forbudene mot klasevåpen og landminer overholdes, og ta nødvendige initiativ for å regulere utviklingen av selvstyrte våpensystemer.

Komiteens flertall, medlemmer fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti legger til grunn at Stortingets kontroll av Utenriksdepartementets utstedelse av eksportlisenser for forsvarsmateriell ikke kan foregå i sanntid, men for at systemet skal fungere etter hensikten, kan det heller ikke bli for lang avstand i tid mellom beslutningene om utstedelse av eksportlisenser og Stortingets kontroll gjennom behandlingen av de årlige stortingsmeldingene. Flertallet vil uttrykke en klar forventning om at eksportmeldingen for 2021 legges fram innen utgangen av andre kvartal 2022.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til Utenriksdepartementets svar til Riksrevisjonen i forbindelse med behandlingen av Dokument 3:4 (2020–2021) om undersøkelse av myndighetenes arbeid med eksportkontroll av strategiske varer i 2016–2018, der det både ble redegjort for departementets oppfølging av rapporten og pekt på områder der departementet var uenig i Riksrevisjonens rapport.

Disse medlemmer viser til at Utenriksdepartementet tok Riksrevisjonens kritikk knyttet til sporbarhet og dokumentasjon av vurderinger i departementets saksbehandling alvorlig. Oppfølgingsarbeidet som allerede var igangsatt og som fortsetter også i 2022, er omtalt i meldingen. Det inkluderte blant annet:

- En revidert og utvidet sjekklister som dokumenterer departementets saksbehandling.
- Bedre skriftlighet i saksbehandlingen og reviderte maler for landklareringer, og fortsatt arbeid med oppdaterte landklareringer.
- Oppdatering av vedtaksmaler og standardiserte besvarelser med vekt på klarspråk, tydelighet i regelverket og korrekt hjemmelsbruk.
- Anskaffelse av et nytt og oppdatert saksbehandlingssystem for eksportkontroll (E-lisens).
- Revisjon av departementets lisensieringshåndbok og lisensvilkår som pålegges eksportlisenser.

Disse medlemmer viser videre til at Utenriksdepartementet ikke var enig i Riksrevisjonens beskrivelse av at Utenriksdepartementet i mange tilfeller skal ha åpnet opp for salg av forsvarsmateriell til land på et for dårlig grunnlag. I svaret skrev departementet blant annet:

«Alle land som er godkjent som mottakere av forsvarsmateriell er klarert iht. Stortingets vedtak og retningslinjene for øvrig. De konkrete søknadene blir deretter behandlet grundig og individuelt opp mot retningslinjene og kriteriene.» [...] «Retningslinjene forutsetter at eksport av varer i kategori A til land utenfor landgruppe 1 (som består av nordiske land, NATOs medlemsland, samt enkelte særskilt nærstående land) vil kreve regjeringsbehandling. Landvurderingen drøfter overordnede spørsmål knyttet til politisk stabilitet og forutsigbarhet, menneskerettighetssituasjonen, spørsmål om demokratiske rettigheter, eventuelle grensetviser, risiko for væpnede konflikter samt andre aktuelle hensyn som følger av 1959-vedtaket og 1997-presiseringen. Vurderingen baseres bl.a. på informasjon som er innhentet fra den ansvarlige landdesken, fra andre relevante seksjoner i departementet eller fra den aktuelle ambassaden. Initiativet til å igangsette en regjeringsbehandling skjer vanligvis i forbindelse med en konkret forespørsel om mulighetene for å eksportere A-materiell til et land som ikke er klarert tidligere. Landklareringen er derfor kun en åpning for at de enkelte lisenssøknadene kan behandles i departementet, men selve søknaden vil uansett vurderes grundig og individuelt opp mot retningslinjene og kriteriene. Slik kriteri-

ene er formulert, er de knyttet opp mot det spesifikke materiellet som søkes eksportert til en konkret mottaker. Det er først når en konkret lisenssøknad foreligger, at det er mulig å bl.a. vurdere risiko for at det konkrete utstyret kan avledes til annen bruk(er), eller brukes for interne sikkerhetsformål. Dette utgjør et to-trinns system, som gir den nødvendige fleksibiliteten for å kunne ivareta et skiftende politisk landskap og behandle søknader på det tidspunktet de er aktuelle og på det faktiske grunnlaget i den enkelte saken. Departementet avslår også konkrete eksportsøknader til land som er klarerte, for eksempel på grunn av en spesifikk vare eller informasjon om sluttbruker, eller dersom våre internasjonale regimeforpliktelser tilsier dette. Dette er vurderinger som må gjøres i den enkelte sak, og ikke i en landklarering. Regelverket gir også hjemmel til å tilbakekalle, suspendere eller begrense lisenser, for eksempel dersom de politiske forholdene i mottagerstaten endrer grunnlaget for lisensen, jfr. eksportkontrollforskriftens § 25. Denne hjemmelen er en viktig og svært praktisk del av regelverket.»

Når det gjelder punktet om hvorvidt beslutningsgrunnlaget for eksport av forsvarsmateriell til De forente arabiske emirater var tilstrekkelig, viser disse medlemmer til Utenriksdepartementets svar til Riksrevisjonen, der det fremkommer følgende:

«Spørsmålet om De forente arabiske emirater har vært grundig vurdert i en rekke notater som strekker seg over flere år. I saksbehandlingen er det bl.a. innhentet informasjon fra flere kilder, inkludert FN-rapporter. Det er også innhentet omfattende myndighetsforsikringer om sluttbruk. [...] Alle sentrale og relevante kriterier i retningslinjene er grundig vurdert. Dette inkluderer menneskerettighetssituasjonen, risiko for intern undertrykking og risiko for brudd på humanitærretten i krigen i Jemen.»

Disse medlemmer viser også til at det ikke foreligger informasjon, verken i Riksrevisjonens rapport eller andre rapporter, om at Utenriksdepartementets saksbehandling har bidratt til at norsk forsvarsmateriell er avledet til bruk i Jemen.

Disse medlemmer vil påpeke behovet for å fortsatt håndheve det norske eksportkontrollregelverket på en tilsvarende streng måte som det den borgerlige regjeringen gjorde. Disse medlemmer vil understreke at den borgerlige regjeringens strenge håndheving førte til en stopp i utstedelsen av nye lisenser for forsvarsmateriell og flerbruksvarer til Tyrkia i 2019. Disse medlemmer viser videre til at den samme regjeringen stanset eksport av forsvarsmateriell til De forente arabiske emirater i 2017 og nye kontrakter for flerbruksvarer til Saudi-Arabia. Disse medlemmer vil understreke at Norge aldri har gitt lisenser for eksport av A-materiell til Saudi-Arabia. Disse medlemmer merker seg at eksporten av flerbruksvarer til Saudi-Arabia doblet seg under den tidligere rød-grønne regjeringen, og at det var den samme regjeringen som åpnet for eksport av forsvarsmateriell til De forente arabiske emi-

rater i 2010. Disse medlemmer håper at regjeringen Støre ikke vil følge i tilsvarende spor, men heller fortsette en stram håndheving av gjeldende regelverk.

Disse medlemmer er opptatt av å sikre norsk industri forutsigbare og gode rammevilkår. Forsvarsindustrien er en viktig arbeidsgiver i mange industrisammenheng i hele landet, og industrien bidrar til teknologiutvikling og verdiskaping langt ut over egen sektor. Forsvarsindustrien preges av et stort segment med små og mellomstore bedrifter som er avhengig av et eksportkontrollregelverk som er enkelt og ubyråkratisk å etterleve. Den samme industrien er avhengig av at det ikke stilles spørsmål ved integriteten til det norske eksportkontrollregelverket, og at næringen opprettholder bred støtte i norske befolkningslag.

Disse medlemmer er positive til økt europeisk forsvarsindustri samarbeid og er opptatt av at regjeringen aktivt skal bruke medlemskap i arenaer som Det europeiske forsvarsfondet (EDF), European Defence Agency (EDA) og PESCO for å gi norsk forsvarsindustri tidlig tilgang til europeiske innovasjonsprosjekter.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt meiner Noreg skal ha ein eigen forsvarsindustri – av beredskapsomsyn, for viktige arbeidsplassar og for å kunna nytta seg av den forsvarsteknologiske utviklinga i andre bransjar. Samstundes skal Noreg ha eit svært strengt regelverk for eksport av strategiske varer. Vi skal ikkje tillata sal av forsvarsmateriell og fleirbruksvarer til militær sluttbruk til område der det er krig eller der krig truar, eller til land kor det er påvist alvorlege brot på menneskerettane. Desse medlemmene meiner dette kjem tydeleg fram som intensjonen til Stortinget, både i det såkalla 1959-vedtaket og i 1997-presiseringa om menneskerettar og demokratiske rettar.

Desse medlemmene må likevel peika på at det i løpet av dei siste åra har blitt eksportert strategiske varer til land kor nettopp dette er tilfellet. Til dømes eksporterte Noreg i 2018 strategiske varer for 146 mill. kroner til landa som deltek i Jemen-krigen. Eksporten til fleire autoritære regime som har blitt kraftig kritisert for omfattande menneskerettsbrot, som Oman og Qatar, har i same periode vore omfattande. Desse medlemmene må diverre registrera at sjølv om eksporten til landa som deltek i krigen i Jemen, har blitt redusert dei siste åra, har eksporten i 2020 til Qatar gått tydeleg opp. Desse medlemmene finn den sistnemnde tendensen nær uforståeleg, då dei omfattande menneskerettsbrota i Qatar dei siste åra har blitt stadig betre dokumentert.

Desse medlemmene viser til at den humanitære situasjon i Jemen i fleire år har vore katastrofal. Ein koalisjon leia av Saudi-Arabia, med Dei sameinte arabiske emirata som nest største militære bidragsytar, har sidan mars 2015 vore tungt inne i konflikten i landet. Ei ek-

spertgruppe under FNs høgkommissær for menneskerettar har dei siste åra jamleg rapportert om dei ekstreme humanitære konsekvensane av konflikten og uttrykt uro over det som ser ut til å vera omfattande brot på både humanitærretten og grunnleggjande menneskerettar. I den siste rapporten sin, frå september 2021, understrekar ekspertgruppa at dette gjeld alle partane i konflikten, og oppfordrar på det sterkaste tredjeland til å ikkje selja våpen til involverte land. Rapportane fortel om vilkårlege drap, bortføringar, kjønnsbasert og seksuell vald, tortur, andre former for nedverdiggjande behandling og misbruk og rekruttering av barn i krigføring. Ekspertane har òg åtvara om at koalisjonen ved fleire høve har gjennomført luftangrep utan tilstrekkeleg omsyn til grunnleggjande prinsipp om distinksjon, proporsjonalitet og varsemnd for å trygga sivile og sivile objekt. Desse medlemene peikar på at uforholdsmessige og vilkårlege angrep av denne typen er å rekna for krigsbrottsverk i den internasjonale sedvaneretten.

Desse medlemene registrerer at den førre regjeringa i Meld. St. 35 (2020–2021), som i tidlegare meldingar, hevda at ein har vist «særleg årvåkenhet og en «føre-var» tilnærming når det gjelder eksport av forsvarsmateriell til land som har militært engasjement i Jemen». Desse medlemene meiner at eksporten av strategiske varer i tidsrommet då krigen har føregått, til Saudi-Arabia, Dei sameinte arabiske emirata og Bahrain, som alle deltek eller har delteke i koalisjonen som intervenserer i Jemen, rimar svært dårleg med det Solberg-regjeringa kalla ei «føre-var-tilnærming» og «særleg årvåkenhet». Desse medlemene viser at den tidlegare regjeringa si framstilling òg står i sterk kontrast til rapportar frå det norske sivilsamfunnet om at eksport til aktørane som deltek i den Saudi-leia koalisjonen, utgjer ein uakseptabel risiko.

Desse medlemene viser til at Riksrevisjonen sin gjennomgang av norske styresmakter sitt eksportkontrollarbeid (Dokument 3:4 (2020–2021)) var svært kritisk til nettopp eksporten til Saudi-koalisjonen. Som fleire røyster i sivilsamfunnet går Riksrevisjonen langt i å sannsynleggjera at norske styresmakter har tatt ein uakseptabel risiko når det gjeld den omfattande eksporten til Dei sameinte arabiske emirata, Saudi-Arabias viktigaste allierte i Jemen-krigen:

«Riksrevisjonen mener at Utenriksdepartementet ikke har utarbeidet et godt nok beslutningsgrunnlag til å vurdere risikoen for avledning av det norskeksporterte materialet til De forente arabiske emirater. Det mangler etter vår vurdering viktig informasjon som kunne utdypet risikoen for avledning. Utenriksdepartementet har dermed ikke ivaretatt godt nok Stortingets forutsetning om at grundige forhåndsvurderinger er den viktigste sikring mot at norsk materiell havner på avveie. Riksrevisjonen vurderer dette som alvorlig.»

Desse medlemene peikar på at Riksrevisjonen i denne samanhengen la seg på nest høgaste kritikknivå i omtalen av nettopp denne eksporten. Det er i det heile, etter desse medlemene sitt syn, tvilsamt om norske styresmakter har halde seg til dei restriksjonane Stortinget har vedteke gjennom 1959-vedtaket og presiseringa av 1997. Desse medlemene finn det vidare påfallande at sjølv om Riksrevisjonen sin rapport er gjennomgåande svært kritisk til det norske eksportkontrollregimet sin verkemåte, er rapporten og konklusjonane frå denne knapt nemnde i Meld. St. 35 (2020–2021).

Desse medlemene meiner difor at behovet for ein heilskapleg gjennomgang av det norske eksportkontrollregimet er større no enn nokon gong før. Desse medlemene minner om at ein slik gjennomgang blei varsla av den førre regjeringa, gjennom Granavolden-plattformen, men at dette aldri blei følgt opp på ein tilfredsstillande måte. Desse medlemene påpeikar at det i det nye Stortinget no er fleirtal blant dei partia som slutta seg til dei overordna linjene i kritikken frå Riksrevisjonen tidlegare i år, og ser det difor som naturleg at fleirtalet tek konsekvensen av dette.

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa sørga for ein umiddelbar stans i all eksport av strategiske varer til land som deltek i borgarkrigen i Jemen.»

«Stortinget ber regjeringa stansa all eksport av norske strategiske varer til statar der militæret og tryggingssystemet er instrumentelle i systematiske og alvorlege menneskerettsbrot.»

«Stortinget ber regjeringa halda Stortinget fortløpande oppdatert om endringar i eksporten til landa i den Saudi-leia koalisjonen som intervenserer i Jemen, og orientera Stortinget umiddelbart om det skjer endringar i eksporten av strategiske varer til desse landa, på bakgrunn av føre-var-prinsippet om å unngå at norske varer bidreg til folkerettsbrot.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Kristeleg Folkeparti vil fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa setta ned eit offentleg utval som skal gjera ein heilskapleg gjennomgang av det norske eksportkontrollregimet, både regelverket og den forvaltningsmessige sida, for å sikre reell og etterprøvbar etterleving av Stortinget sitt 1959-vedtak og 1997-presisering og av internasjonale forpliktingar. I tillegg skal utvalet vurdere om det er behov for fleire presiseringar, i tråd med norske folkerettslege, humanitærrettslege og menneskerettslege forpliktingar.»

«Stortinget ber regjeringa sørga for å setta i gang ei uavhengig gransking av eksporten av strategiske varer til landa som har vore involvert i Jemen-krigen, med mandat til å undersøka risikoen for at norskproduserte strategiske varer har blitt brukt i Jemen.»

«Stortinget ber regjeringa tolka kriterium 2 i Utanriksdepartementet sine retningslinjer for eksportkontroll, om menneskerettssituasjonen i mottakarlanda strengare enn i dag, og sikra at Noreg ikkje eksporterer strategiske varer til regime som er ansvarlege for alvorlege menneskerettsbrot.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt viser vidare til den førre regjeringa sitt tilsvar til det skriftlege innspillet frå Noregs institusjon for menneskerettar (NIM), Stortinget sitt organ for ivaretaking og trygging av menneskerettane, fremma i november 2018 i samband med stortingsbehandlingen av Meld. St. 19 (2017–2018). NIM stilte blant anna spørsmål om Utanriksdepartementet si praktisering av Stortinget sitt 1959-vedtak kan utgjera ei feilaktig innsnevring av rekkevidda av FN sin våpenhandelsavtale (ATT) artikkel 7 og prinsippet om at ein må vurdere all eksport av forsvarsmateriell i lys av moglege konsekvensar for fred og tryggleik, risiko for brot på internasjonale menneskerettar, internasjonal humanitærrett, internasjonale reglar om terrorisme og reglar om transnasjonal organisert kriminalitet.

Desse medlemene merkar seg at regjeringa i samband med dette slutta seg til NIM si presisering om at ATT gjeld for alle krigar og konflikhtar, og at regjeringa såg på både 1959-vedtaket og ATT som bindande og difor som grunnlag for avslag. Desse medlemene merkar seg at norsk juridisk teori og rettspraksis tilseier at det ikkje er avgjerande for forvaltninga sin kompetanse om ATT-artiklane berre inngår i Utanriksdepartementet sine retningslinjer, eller om dei òg kjem til uttrykk i lov eller forskrift. Samstundes vil desse medlemene understreka at det å inkludera artiklane frå den internasjonale våpenhandelsavtalen i nasjonal lovgiving kan ha ein viktig signaleffekt overfor andre land med eit svakare embetsverk enn det vi har i Noreg.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Kristeleg Folkeparti vil fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa komma tilbake til Stortinget med ei sak som skal sikra at FN sin våpenhandelsavtale (ATT) artikkel 6 og 7 blir inkludert i lov eller forskrift.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt vil peika på at sluttbrukerklæringar skal sikra at norske strategiske varer ikkje

hamnar på avvegjar. For at ei sluttbrukerklæring skal oppfylla føremålet, er det svært viktig at eksporten blir kontrollert i etterkant av at eksporten har funne stad. Desse medlemene vil peika på at fleire andre NATO-land har meir omfattande krav til sluttbrukaren enn Noreg, og meiner at kontrollmekanismane for handheving og etterleving av sluttbrukerklæringane bør styrkast. Desse medlemene viser til eit notat frå Stortinget sin utgreiingsseksjon datert 12. februar 2016, som konkluderer:

«[...] Norge ser ut til å ha et betydelig større spillerom enn det vi hittil har brukt når det gjelder å utforme krav til våpenkontroll, sluttbrukerklæringer og kontrollregimer. Slik vi tolker det vil det også gjelde de kravene vi setter til eksport av forsvarsmateriell til andre land innenfor NATO-alliansen.»

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til meldingen, hvor Utenriksdepartementet redegjør for at eksisterende retningslinjer er tydelige, og at det kreves dokumentasjon om den endelige sluttbrukeren ved eksport av forsvarsmateriell fra Norge før lisens for salg av forsvarsmateriell som ikke er delleveranser under myndighetsgodkjent samarbeidsavtale, kan innvilges. Videre redegjøres det i meldingen for at eksport mellom NATO-lands forsvarsmyndigheter hviler på en langsiktig utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikkk hvor leveranser av materiell mellom partene er forankret i avtaler og mangeårig praksis. Disse medlemmer viser til at det er en etablert tillit innenfor alliansens sikkerhets- og forsvarspolitikkk og salg av forsvarsmateriell. Disse medlemmer mener denne tilliten er viktig for Norges sikkerhet. Disse medlemmer understreker at norsk forsvarsindustri er en integrert del av norsk høyteknologisk industri, og at det er viktig for industrien å kunne delta i internasjonale, komplekse produksjonskjeder.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt viser til den tidlegare nemnde rapporten frå Riksrevisjonen, kor det blir peika på at det i liten grad er etterkontroll av eksporten frå Utanriksdepartementet si side, til dømes gjennom inspeksjon eller innhenting av stadfesting frå sluttbrukar, og at Riksrevisjonen finn dette kritikkverdig.

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa om at krav om sluttbrukardokumentasjon blir praksis i all eksport av strategiske varer, òg til NATO-land og nære allierte.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Kristeleg Folkeparti vil fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa greia ut moglegheita for å utvikla kontrollmekanismar som gjer det mogleg å etterkontrollera sluttbrukerklæringane, til dømes gjennom ein stikkprøvemekanisme, og som blir rapportert på i den årlege stortingsmeldinga om eksport av strategiske varer.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt peikar på at det har vist seg eit stadig større behov for meir openheit om og innsyn i grunngevingane for godkjenning av søknadar om eksportlisens. Dette er ein naudsynt føresetnad for at både Stortinget, sivilsamfunnet og pressa skal kunna utøva kontroll- og etterprøvingfunksjonen. Dette vil òg bidra til å sikra at det norske eksportkontrollregimet får høge legitimitet.

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa offentleggjera grunngevingar for avslag på og godkjenning av lisenssøknadar til land utanfor NATO.»

Desse medlemene vil peika på at kritikken mot Utenriksdepartementet sin openheitspraksis når det gjeld eksportkontroll, har vore sterkt aukande og komme frå fleire hald. I ein ny rapport frå Riksrevisjonen om arkiveringspraksis og journalføring (Dokument 3:3 (2021–2022)) får Utenriksdepartementet sin seksjon for eksportkontroll sterk kritikk for rutinane sine på dette området, då spesielt knytte til saka om Bergen Engines AS. Same seksjon fekk i samband med Riksrevisjonen sin rapport om eksportkontrollregimet (Dokument 3:4 (2020–2021)) kritikk for graderingspraksisen. Desse medlemene minner om at Utenriksdepartementet i gjennomgangen av Dokument 3:4 (2020–2021) heldt tilbake vesentleg informasjon om eksporten av strategiske varer til Dei sameinte arabiske emirata trass i Riksrevisjonen, kontroll- og konstitusjonskomiteen og presidentskapet sine førespurnadar om avgradering. Desse medlemene ber regjeringa sjå til at praksisen raskast mogleg blir endra, og at alle relevante dokument blir registrert i den offentlege portalen for innsyn i tråd med norsk lov.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti reagerer på beskrivelsen fra medlemmene fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt om at Utenriksdepartementet «holdt tilbake» informasjon. Sikkerhetsloven setter rammer for gradering av informasjon, og det er informasjonseier (i dette tilfellet Utenriksdepartementet) som etter loven er ansvarlig for å beslutte graderingsnivå. I svaret til Riksrevisjonen utdypet Utenriksdepartementet dette:

«Utenriksdepartementet er ansvarlig for å vurdere sikkerhetsgradering av informasjon som departementet har tilvirket, jf. sikkerhetsloven § 5-3 første ledd. Informasjon skal sikkerhetsgraderes dersom det kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser om den blir kjent for uvedkommende, for eksempel i form av forringelse av samarbeidsrelasjoner med andre land. Departementet har vurdert avgradering av hele eller deler av vedlegg 1, og fastholder at det vil kunne skade nasjonale sikkerhetsinteresser dersom informasjonen i vedlegget gjøres kjent for uvedkommende eller offentliggjøres, og har på denne bakgrunn kommet til at informasjonen ikke skal avgraderes. Vedlegget består av både sikkerhetsgradert informasjon og annen informasjon. Etter departementets vurdering må vedlegget som helhet være sikkerhetsgradert på grunn av skadepotensialet ved offentliggjøring av den samlede informasjonsmengden.»

Videre viser disse medlemmer til at Utenriksdepartementet også besluttet å avgradere et dokument som utdypet Riksrevisjonens vurderinger og kritikk av Utenriksdepartementets beslutningsgrunnlag for å tillate salg av forsvarsmateriell til De forente arabiske emirater.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt ser det som ei utfordring at det norske eksportkontrollregimet sin rapporteringsfunksjon berre blir ivareteken gjennom den årlege stortingsmeldinga om eksport av strategiske varer. Dette hindrar at både Stortinget, sivilsamfunnet og pressa kan utøva kontrollfunksjonen på ein effektiv måte. Overgangen til e-lisenssystemet gjer det mogleg å offentleggjera vedtak fortløpande dersom det blir lagt til rette for dette. Desse medlemene viser til det nederlandske eksportkontrollregimet, der godkjenning av eksportlisensar over ein viss sum, unntatt til dei nærmaste allierte, blir rapportert til parlamentet i eit offentleg brev med detaljar om vurderinga av kriteria opp mot søknaden innan to veker etter at søknaden er godkjend.

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa styrka openheita i det norsk eksportkontrollregimet og greia ut moglegheita for å innføra ein liknande praksis som den i Nederland, der parlamentet blir informert offentleg om godkjenning av eksportlisensar over ein viss sum, unntatt til dei nærmaste allierte, med detaljar om vurderinga av kriteria opp mot søknaden innan to veker etter at søknaden er godkjend.»

Desse medlemene viser til at EU i lengre tid har arbeidd med å revidera lista si over fleirbruksvarer, og at digital overvakingsteknologi har vore eit av dei mest debatterte spørsmåla i denne prosessen. Desse medlemene meiner at sjølv om det blei gjort viktige framskritt i arbeidet med denne prosessen, er verken EU eller andre land sine regelverk, heller ikkje det norske, dekkande nok

til å kunna møte ei verkelegheit der overvakingsteknologi blir ein stadig viktigare del av undertrykkingsregimet i autoritære statar. Desse medlemene viser vidare til dokumentasjon frå Amnesty International som viser at europeisk digital overvakingsteknologi har bidrege til overvaking av menneskerettsforkjemparar i fleire land, og at eit svensk selskap har selt slik teknologi til Kina, med stor fare for at teknologien blir brukt til masseovervaking.

Desse medlemene meiner det er svært viktig at norske produkt og norsk teknologi ikkje blir nytta i masseovervaking og andre menneskerettsbrot. Desse medlemene forventar difor at regjeringa kjem tilbake til Stortinget med eit heilskapleg forslag til endringar i eksportkontrollregimet for å møte denne utfordringa.

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa leggja fram eit forslag til endring i eksportkontrollforskrifta som skal sikra at norsk digital overvakingsteknologi ikkje blir eksportert til land kor det er fare for at teknologien blir brukt i strid med menneskerettane.»

Desse medlemene noterer seg at behovet for føreseielegheit er eit gjennomgangstema i ordskiftet om den norske forsvarsindustrien, sist uttrykt gjennom den førre regjeringa sin nasjonale forsvarsindustrielle strategi (Meld. St. 17 (2020–2021)). Desse medlemene er samde i at industrien har behov for føreseielegheit, men meiner samstundes at det er viktig med sjølvstendige aktsemdsvurderingar og at desse blir inkludert i heilskaplege risikovurderingar. Desse medlemene minner om at Stortinget og regjeringa tidlegare har kommunisert klare forventningar om at norske selskap gjer slike aktsemdsvurderingar, i tråd med FN sine rettleiande prinsipp om næringsliv og menneskerettar og OECD sine retningslinjer. Desse medlemene viser til Amnesty International sin rapport «Outsourcing responsibility» frå 2019, som viser at mange internasjonale produsentar av strategiske varer i liten grad gjer slike sjølvstendige vurderingar av menneskerettsleg risiko ved eksport av forsvarsmateriell. Desse medlemene meiner denne problemstillinga no er blitt enno meir aktuell, då Stortinget akkurat har vedteke lova om verksemder si openheit og arbeid med grunnleggande menneskerettar og anstendige arbeidsforhold (openheitslova), som trer i kraft neste år. Desse medlemene minner for øvrig om at Riksrevisjonen i rapporten om eksport av strategiske varer peikar på at PST sitt førebyggjande arbeid med eksportkontroll opp mot eksportørar har vore svært lågt prioritert, med følgjande konklusjon som resultat:

«Lav prioritering av dette saksfeltet over tid i PST innebærer at kompetanse, nettverk og informasjonska-

naler som det har tatt tid å bygge opp, gradvis forsvinner. Dette vil svekke det forebyggjande arbeidet ytterligere. Liten innsats i det forebyggjande arbeidet fra PSTs side gir større risiko for at lisenspliktige strategiske varer eksporteres uten lisens. Riksrevisjonen mener dette er alvorlig.»

På bakgrunn av dette vil desse medlemene fremma følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa styrka førebyggingsarbeidet opp mot potensielle eksportørar av strategiske varer og klargjera overfor selskap som eksporterer strategiske varer, at dei er ansvarlege for å gjera sjølvstendige aktsemdsvurderingar, og rapportera om oppfølginga av dette som ein del av den årlege stortingsmeldinga om eksport av strategiske varer.»

Komiteens medlemmer fra Venstre og Kristelig Folkeparti vil påpeke at både Norge og norsk næringsliv vil bli stilt til ansvar hvis norsk forsvarsmateriell blir brukt av andre stater for å undertrykke egen befolkning eller bryte folkeretten. Disse medlemmer vil understreke at et strengt regelverk derfor er viktige både for omdømmet til Norge som land og for norsk forsvarsindustri. En forutsetning for dette er derfor å styrke den parlamentariske kontrollen med utstedelsen av eksportlisenser, og disse medlemmer mener at regjeringen bør innhente erfaringer fra land som Nederland ved å se på måter den nasjonale lovgivende forsamlingen kan bli koblet nærmere til prosessen med å utstede og trekke lisenser til A- og B-materiell på.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en oversikt over måter Nederland har økt graden av parlamentarisk kontroll rundt eksport av A- og B-materiell på.»

Disse medlemmer er vidare opptatt av å sikre at norske våpen og flerbruksmaterieell ikkje brukes med formål om å undertrykke egen befolkning eller bryte med folkeretten. Disse medlemmer legger til grunn at dette gjelder for eksport til land både innenfor og utenfor NATO.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en oversikt over dagens lisenser for salg av A- og B-materiell og tilfeller der salg av utstyr eller våpen brukes som et ledd i å undertrykke egen befolkning eller bryte folkeretten.»

Disse medlemmer merker seg at moderne våpensystemer i stor grad bidrar til å hviske ut det opera-

sjonelle skillet mellom A- og B-materiell slik det er definert i Norge.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene for næringslivet og effektiv eksportkontroll av å slå sammen listene over A- og B-materiell.»

Disse medlemmer viser til at rapporter fra Amnesty dokumenterer at eksport av digital overvåknings-teknologi fra europeiske aktører har bidratt til overvåkning av menneskerettighetsforkjempere i flere land. Disse medlemmer viser videre til at teknologisk utvikling har gjort at biometrisk teknologi som ansiktsgjenkjenning kan brukes til masseovervåkning og undertrykking i stor skala, som Amnestys rapport dokumenterer finner sted blant annet i Folkerepublikken Kina. Disse medlemmer er kjent med at denne teknologien ikke omfattes av EUs liste over flerbruksvarer, og er bekymret for at biometrisk overvåkningsteknologi utviklet og produsert i Norge heller ikke er omfattet.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at eksport av biometrisk overvåkningsteknologi omfattes av norsk eksportkontrolls definisjon av flerbruksvarer.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringa setta ned eit offentleg utval som skal gjera ein heilskapleg gjennomgang av det norske eksportkontrollregimet, både regelverket og den forvaltningsmessige sida, for å sikre reell og etterprøvable etterleving av Stortinget sitt 1959-vedtak og 1997-presisering og av internasjonale forpliktingar. I tillegg skal utvalet vurdere om det er behov for fleire presiseringar, i tråd med norske folkerettslege, humanitærrettslege og menneskerettslege forpliktingar.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringa sørga for å setta i gang ei uavhengig gransking av eksporten av strategiske varer til landa som har vore involvert i Jemen-krigen, med mandat til å undersøka risikoen for at norskproduserte strategiske varer har blitt brukt i Jemen.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringa tolka kriterium 2 i Utanriksdepartementet sine retningslinjer for eksportkon-

troll, om menneskerettssituasjonen i mottakarlanda strengare enn i dag, og sikra at Noreg ikkje eksporterer strategiske varer til regime som er ansvarlege for alvorlege menneskerettsbrot.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringa komma tilbake til Stortinget med ei sak som skal sikra at FN sin våpenhandlavs-tale (ATT) artikkel 6 og 7 blir inkludert i lov eller forskrift.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringa greia ut moglegheita for å utvikla kontrollmekanisar som gjer det mogleg å etterkontrollera sluttbrukarerklaeringane, til dømes gjennom ein stikkprøvemekanisme, og som blir rapportert på i den årlege stortingsmeldinga om eksport av strategiske varer.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt:

Forslag 6

Stortinget ber regjeringa sørga for ein umiddelbar stans i all eksport av strategiske varer til land som deltek i borgarkrigen i Jemen.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringa stansa all eksport av norske strategiske varer til statar der militæret og tryggingss-apparatet er instrumentelle i systematiske og alvorlege menneskerettsbrot.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringa halda Stortinget fortløpande oppdatert om endringar i eksporten til landa i den Saudi-leia koalisjonen som intervenserer i Jemen, og orientera Stortinget umiddelbart om det skjer endringar i eksporten av strategiske varer til desse landa, på bakgrunn av føre-var-prinsippet om å unngå at norske varer bidreg til folkerettsbrot.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringa om at krav om sluttbrukardokumentasjon blir praksis i all eksport av strategiske varer, òg til NATO-land og nære allierte.

Forslag 10

Stortinget ber regjeringa offentleggjera grunngevingar for avslag på og godkjenning av lisenssøknadar til land utanfor NATO.

Forslag 11

Stortinget ber regjeringa styrka openheita i det norske eksportkontrollregimet og greia ut moglegheita for å innføra ein liknande praksis som den i Nederland, der parlamentet blir informert offentleg om godkjen-

ning av eksportlisensar over ein viss sum, unntatt til dei nærmaste allierte, med detaljar om vurderinga av kriteria opp mot søknaden innan to veker etter at søknaden er godkjend.

Forslag 12

Stortinget ber regjeringa leggja fram eit forslag til endring i eksportkontrollforskrifta som skal sikra at norsk digital overvakningsteknologi ikkje blir eksportert til land kor det er fare for at teknologien blir brukt i strid med menneskerettane.

Forslag 13

Stortinget ber regjeringa styrka førebyggingsarbeidet opp mot potensielle eksportørar av strategiske varer og klargjera overfor selskap som eksporterer strategiske varer, at dei er ansvarlege for å gjera sjølvstendige aktsemdsvurderingar, og rapportera om oppfølginga av dette som ein del av den årlege stortingsmeldinga om eksport av strategiske varer.

Forslag fra Venstre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 14

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en oversikt over måter Nederland har økt graden av parlamentarisk kontroll rundt eksport av A- og B-materiell.

Forslag 15

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en oversikt over dagens lisenser for salg av A- og B-materiell og tilfeller der salg av utstyr eller våpen brukes som et ledd i å undertrykke egen befolkning eller bryte folkeretten.

Forslag 16

Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene for næringslivet og effektiv eksportkontroll av å slå sammen listene over A- og B-materiell.

Forslag 17

Stortinget ber regjeringen sikre at eksport av biometrisk overvåkningsteknologi omfattes av norsk eksportkontrolls definisjon av flerbruksvarer.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til stortingsmeldingen og rå Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

Meld. St. 35 (2020–2021) – Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2020, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 21. desember 2021

Ine Eriksen Søreide

leder

Christian Tybring-Gjedde

ordfører

